RIIGIKOHUS

ÕIGUSTEABE OSAKOND

Riigikohtu praktika kriminaalasjades

jaanuar – aprill 2016

Aktuaalse praktika ülevaade

Mario Truu
Kriminaalkolleegiumi
nõunik

Tartu

Oktoober 2016

SISUKORD

I. STATISTILINE ÜLEVAADE **3**

II. AKTUAALSE PRAKTIKA ÜLEVAADE **4**

2.1. MATERIAALÕIGUS **4**

Üldosa *4*

2.1.1. Karistust raskendava asjaolu korduva arvestamise keeld (3-1-1-20-16) 4

2.1.2. Psühhiaatrilise sundravi kohaldamine KarS § 86 alusel (3-1-1-108-15) 4

Eriosa *6*

2.1.3. KarS § 119 ja KarS § 422 spetsiaalsussuhe (3-1-1-12-16) 6

2.1.4. Finaalseos röövimise koosseisutunnusena (3-1-1-27-16) 6

2.1.5. Võimuesindaja laimamine või solvamine seoses tema ametikohustuste täitmisega (3-1-1-31-16) 7

Sanktsioonisüsteem *7*

2.1.6. Vara konfiskeerimine ja selle tagamine 7

a) Süüteoga saadud vara mõistest (3-1-1-4-16) 7

b) Laiendatud konfiskeerimise tagamine (3-1-1-10-16) 8

2.2. MENETLUSÕIGUS **10**

2.2.1. Isiku menetlusest kõrvaldamine (3-1-1-24-16) 10

2.2.2. Kohtu alla andmine protokollilise määrusega (3-1-1-30-16) 11

2.2.3. (3-1-1-109-15) 11

a) Ütluste usaldusväärsuse kontrollimine 11

b) Mõistliku menetlusaja möödumine 12

2.2.4. Menetluskulude hüvitamine karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise menetluses (3-1-1-1-16) 13

2.2.5. Kuritegude toimepanemise oht vahistamisalusena (3-1-1-15-16) 13

2.2.6. Vahistamistähtaja algus- ja lõppkuupäev ning kellaaeg (3-1-1-23-16) 14

2.2.7. Menetluskulude hüvitamine karistuskokkuleppe esemena (3-1-1-7-16) 14

2.2.8. Menetlusaluse isiku õigus viibida oma asja arutamise juures (3-1-1-18-16) 15

2.2.9. Kannatanu kriminaalasjas KarS § 422 järgi (3-1-1-12-16) 15

2.2.10. Apellatsiooni läbi vaatamata jätmine seoses apellatsioonitähtaja möödumisega (3-1-1-25-16) 16

I. STATISTILINE ÜLEVAADE

2016. a 1. jaanuarist 30. aprillini saabus Riigikohtusse menetlustaotlusi 359 kuriteoasjas ja 64 väärteoasjas, kokku 423 taotlust. Läbi vaadati 421 kuriteoasja ja 69 väärteoasja menetlustaotlust (sh riigiõigusabi taotlused); menetlusse võeti vastavalt 34 kriminaal- ja üheksa väärteoasja. Kriminaalkolleegium tegi kõnealusel perioodil põhistatud lahendi 22 kriminaalasjas (millest ühe tegemisel osales kolleegium kogu koosseisus) ja 11 väärteoasjas – kokku 33 põhistatud lahendit. 1. mai 2016. a seisuga oli kriminaalkolleegiumi menetluses kokku 19 kuriteo- ja 4 väärteoasja.

Süüteoliikidest puudutasid kriminaalkolleegiumi lahendid peamiselt liiklusalaseid süütegusid. Materiaalõiguse osas puututi kokku nii üld- kui ka eriosaga seotud probleemidega. Menetlusõiguslikest küsimustest kerkisid vaatlusalusel perioodil samuti esile nii üld- kui ka eriosalised küsimused, sealhulgas isiku menetlusest kõrvaldamise, tõendite hindamise ning vahistuse kohaldamisega seonduv problemaatika.

Vaatamata sellele, et tegemist on Riigikohtu praktika ülevaatega, tuleb endiselt silmas pidada, et **Riigikohus võtab õiguslikke seisukohti vaid kohtulahendis** – alljärgnevas ülevaates esitatu ei ole võrdsustatav Riigikohtu poolt lahendites väljendatud seisukohtadega.

II. AKTUAALSE PRAKTIKA ÜLEVAADE

2.1. MATERIAALÕIGUS

Üldosa

2.1.1. Karistust raskendava asjaolu korduva arvestamise keeld (3-1-1-20-16)

Asjas nr **3-1-1-20-16** arvati süüdistatavale A. D. süüks muu hulgas lõhkematerjali turustamist karistusseadustiku (KarS) § 414 lg 1 punktide 1 ja 2 järgi ning lõhkematerjali võõrandamist KarS § 415 lg 1 järgi. Maakohus arvestas karistuse mõistmisel karistust raskendava asjaoluna omakasu motiivi (KarS § 58 p 1). Ringkonnakohtu hinnangul kohaldas maakohus ebaõigesti materiaalõigust, kuna KarS § 59 kohaselt ei või kohus karistuse kohaldamisel arvestada selliseid raskendavaid asjaolusid, mida on seaduses kirjeldatud süüteokoosseisu tunnustena: süüdistatavale etteheidetav lõhkematerjali võõrandamine hõlmab omakasu motiivi. Kolleegium tühistas ringkonnakohtu otsuse muu hulgas eelkirjeldatud osas.

Riigikohus on KarS § 184 käsitlemisel leidnud, et narkootikumide edasiandmine ei ole samastatav tegutsemisega omakasu motiivil, kuna edasiandmine võib toimuda ka tasuta ega pruugi seega olla seotud varalise kasu saamisega.[1] Sama tõlgendust tuleb kolleegiumi hinnangul kasutada ka KarS §-de 414 ja 415 kohaldamisel. Esiteks on nimetatud karistusnormides avatud loeteluna tunnistatud karistatavaks lõhkeaine ja lõhkeseadeldise või selle olulise osa mistahes vormis ebaseaduslik käitlemine. Teiseks loeb lõhkematerjali seaduse § 3 lg 1 p 6 lõhkematerjali käitlemiseks valmistamise, omandamise, võõrandamise, veo, hoidmise, kasutamise, hävitamise ja pürotehnilise toote valmistamise. Võlaõigusseaduse teise osa kohaselt saab võõrandamiseks pidada millegi müüki, vahetust, faktooringut või kinget. Asja kinkimine aga ei eelda seda, et asja käsutusõigust teisele isikule üle andev isik saab varalist kasu. **Nii ei saa väita, et võõrandamine tähendab tingimata omakasu motiivil tegutsemist.** Seega kohaldas ringkonnakohus KarS § 58 p 1 esimest alternatiivi karistuse mõistmisel arvesse võtmata jättes ebaõigesti materiaalõigust. Ehkki Riigikohus välistas sõnaselgelt, et võõrandamine võib, aga ei pruugi tähendada omakasu, jättis kolleegium pikemalt tähelepanu pööramata, kas ka turustamisel võib olla peale omakasu muid motiive.

2.1.2. Psühhiaatrilise sundravi kohaldamine KarS § 86 alusel (3-1-1-108-15)

Kriminaalkolleegiumi kogu koosseisu menetluses olnud kohtuasjas nr **3-1-1-108-15** selgitas kolleegium mõningaid psühhiaatrilise sundravi kohaldamise aspekte. Muu hulgas oli vaatluse all **kuriteo subjektiivse koosseisu hindamine KarS § 86 kohaldamise taustal**.

Psühhiaatrilise sundravi kohaldamise kohustuslik eeldus ei ole isiku poolt kuriteo toimepanemise tuvastatus. Vastupidiselt tavapärasele kriminaalmenetlusele tingib selle mõjutusvahendi kohaldamise isiku süüdimatusseisund teo toimepanemise ajal ja seega ka **kuriteo tuvastamise võimatus**. KarS § 86 lõikes 1 sisalduva teise alternatiivi järgi võidakse psühhiaatrilist sundravi kohaldada ka isikule, kellel karistuse kandmise ajal ilmnevad karistuse kandmise jätkamist välistavad vaimuhaigus, nõdrameelsus või muu raske psüühikahäire KarS § 34 p 5 mõttes. Nendel juhtudel on isiku psüühikaseisund selline, millest lähtudes ei oleks tavaolukorras võimalik rääkida temast kui kuriteo toimepanijast. KarS § 86 lg 1 sisaldab ka kolmandat alternatiivset psühhiaatrilise sundravi kohaldamise võimalust: kui

[1] RKKKm 3-1-1-114-13, p 13.

isikul on eeluurimise või kohtus asja arutamise ajal tuvastatud vaimuhaigus, nõdrameelsus või muu raske psüühikahäire KarS § 34 mõttes, mis ei võimalda kindlaks teha tema vaimset seisundit õigusvastase teo toimepanemise ajal. Kuigi seda KarS § 86 tekstis otsesõnu ei märgita, saab kolmandat alternatiivi süstemaatiliselt mõista vaid selliselt, et kui kriminaalasja menetlemise ajal ilmnevad loetletud psüühilised probleemid, mis ei võimalda tuvastada isiku süüdivust õigusvastase teo toimepanemise ajal, tuleb eeldada tema süüdimatusseisundit kõnealusel ajal.[2] **Eeltoodust tulenevalt ei saa psühhiaatrilise sundravi kohaldamise eeldusi tuvastades lähtuda subjektiivse koosseisu selgitamisel tavajuhtudele omastest nõuetest.[3]**

Teisalt ei tähenda KarS §-s 86 sisalduv nõue tuvastada psühhiaatrilise sundravi kohaldamise eeldusena õigusvastane tegu seda, et selles erimenetluses saab ja tuleb piirduda vaid objektiivse koosseisu tuvastamisega, jättes subjektiivse koosseisu igasuguse tähelepanuta. **Kõigepealt tuleb silmas pidada, et kui teo subjektiivne koosseis pole täidetud põhjusel, mis ei ole seotud isiku haigusliku seisundiga, siis ei saa KarS § 86 kohaldada**. Kuid ulatuses, milles see on üksikjuhtumil konkreetse vaimuseisundi eripära arvestades võimalik, tuleb teo subjektiivse koosseisu tuvastamisel lähtuda ka isikut tema enda sõnade kohaselt motiveerinud ettekujutustest. See võib olla vajalik siis, kui isikut tema sõnade kohaselt motiveerinud ettekujutust saab kvalifitseerida nn loomulikuks tahteks või loomulikuks teosooviks. Üldjuhul puudub alus rääkida näiteks ettevaatamatust süütamisest siis, kui isik ise kinnitab sellise teo tahtlikkust. **Samas on just selles erimenetluses sagedamini põhjust jätta subjektiivse koosseisu hindamisel ja eeskätt tahtluse tuvastamisel arvestamata isiku enda selgitused teda ajendanud motiivide kohta, kui need on ilmselges vastuolus objektiivse teopildiga** (objektiivse koosseisuga).[4]

Psühhiaatrilise sundravi kohaldamise hindamisel juhtis kolleegium tähelepanu ka järgnevale. Mitmete psühhiaatrilise sundravi kohaldamise jaoks vajalike asjaolude kindlakstegemiseks on tarvis rakendada mitteõiguslikke eriteadmisi (ekspertiis), kuid **hinnangu isiku ohtlikkusele ja sellest tulenevale psühhiaatrilise sundravi kohaldamise vajadusele annab kohus.[5]** Euroopa inimõiguste konventsiooni art 5 lg 1 punkti e kohaselt peavad vaimse häirega isiku seaduslikuks kinnipidamiseks olema täidetud kolm miinimumtingimust: 1) asjaomase isiku vaimne häire peab olema usaldusväärselt tõendatud; 2) vaimne häire peab olema sellist laadi või sellise raskusastmega, mis nõuab sundravi; 3) sundravi kestuse pikendamine sõltub vaimse tervise häire püsivusest (Euroopa Inimõiguste Kohtu (EIK) 17. jaanuari 2012. a. otsus asjas Stanev *vs.* Bulgaaria, p 145). Tõendatud peab olema vaimse häire olemasolu sel ajal, kui isik paigutatakse sundravi tegevasse asutusse (vt EIK 22. jaanuari 2013. a otsus asjas Mihailovs *vs.* Läti, p 147). Samas on paratamatu, et ekspertiisiakti ja seda akti käsitleva kohtulahendi tegemise vahele jääb mingi aeg. Mõne kuuni ulatuvat perioodi ekspertiisi tegemise ja kohtu hinnangu vahel on EIK pidanud konkreetses asjas aktsepteeritavaks (EIK 17. septembri 2013. a otsus vastuvõetavuse kohta asjas Juncal *vs.* Ühendkuningriik, p-d 4 ja 29). Seega ei saa iseenesest heita kohtule ette, et ta tugineb varem tehtud ekspertiisile. Siiski tuleb silmas pidada, et kohus peab kriminaalmenetluse seadustiku (KrMS) § 61 lg 2 kohaselt tuginema mitte üksnes ekspertiisiaktile, vaid kõigile asjakohastele tõenditele. **Ei ole välistatud psühhiaatrilise sundravi kohaldamata jätmine näiteks siis, kui ekspertiisiaktis on isiku ohtlikkust õigusvastasest teost lähtuvalt küll tunnistatud, kuid ekspertiisi tegemisest möödunud pikema ajavahemiku jooksul on isik käitunud õiguskuulekalt ja**

[2] RKKKm 3-1-1-108-15, p 14 jj.
[3] RKKKm 3-1-1-108-15, p 15.
[4] RKKKm 3-1-1-108-15, p 16 jj.
[5] RKKKm 3-1-1-121-12, p 10.

puuduvad andmed ka selle kohta, et teda oleks varem saanud endale või teistele ohtlikuks pidada.[6]

Eriosa

2.1.3. KarS § 119 ja KarS § 422 spetsiaalsussuhe (3-1-1-12-16)

Asjas nr **3-1-1-12-16** täpsustas kolleegium KarS § 119 ja KarS § 422 karistusnormide vahekorda. Kohtualust süüdistati KarS § 422 lg 1 järgi selles, et ta põhjustas raskete tervisekahjustustega liiklusõnnetuse, tehes pärast ootamatut vastassuunavööndisse kaldumist tagasipöike enda sõidurajale ja põrgates seepärast kokku vastu sõitva autoga. Maa- ja ringkonnakohus mõistsid süüdistatava õigeks, kuid Riigikohus tühistas kohtuotsused ja saatis kriminaalasja ringkonnakohtule uueks arutamiseks. Kolleegium leidis, et **olukorras, kus KarS § 422 kohaldamiseks pole konkreetsete liiklus- või käitusnõuete rikkumine tuvastatav, tuleb kohtul välja selgitada, kas süüdistatavale võib olla omistatav nt KarS §-s 119 kriminaliseeritud käitumine.** Karistusseadustiku 23. peatükis paiknevate liiklussüütegude puhul on peamiseks kaitstavaks õigushüveks inimese elu ja tervis, nagu ka sama seaduse 9. peatüki 1. ja 2. jaos sisalduvate kuritegude puhul. KarS § 422 lg 1 näeb tagajärjena ette inimesele raske tervisekahjustuse või surma põhjustamise ettevaatamatusest.[7]

KarS § 119 lg 2 koosseis on oma ebaõigussisus – ettevaatamatusest raske tervisekahjustuse tekitamine kahele või enamale inimesele – võrreldav KarS § 422 lg 1 kirjeldusega, ainsa erinevusega koosseisupärase tagajärje põhjustamise spetsiifilises viisis, mis seisneb isiku poolt sõidukijuhina liiklus- või käitusnõuete rikkumises. KarS § 119 näol on tegemist suvalise teokirjeldusega igaühedeliktiga, mille võib toime panna iga süüvõimeline isik ükskõik millise käitumisaktiga. Selle sätte subsumeerimiseks on vaja tuvastada üldise hoolsuskohustuse rikkumine.[8] Seega on KarS § 119 üldnorm KarS § 422 suhtes, mille poole tuleb pöörduda nt juhul, kui mootorsõiduki käitamisega põhjustatakse isikule raske tervisekahjustus asjaoludel, kus liiklusseaduse (LS) §-st 1 tulenevalt liiklusseaduse regulatsioon ei kehti.[9]

2.1.4. Finaalseos röövimise koosseisutunnusena (3-1-1-27-16)

Teadupärast on röövimiskoosseis (KarS § 200) täidetud siis, kui toimepanija kasutab vägivalda kui sunnivahendit võõra vallasasja äravõtmiseks (nn finaalseos).[10] Asjas nr **3-1-1-27-16** tuvastasid maa- ja ringkonnakohus, et V. V nõudis kannatanult A. H töötasu maksmist ja lõi teda seejärel kahel korral noaga, mille tagajärjel kannatanu suri. Kui kannatanu maha kukkus, võttis süüdistatav tema rahakoti ja lahkus sündmuskohalt, ehkki algselt ta kannatanult rahakotti ära võtta ei plaaninud. Kolleegium leidis sarnaselt kohtutega, et süüdistatav võttis kannatanu rahakoti ära ajal, mil kannatanu oli noalöökide tagajärjel vastupanuvõimetuks muutunud. Seega kasutas ta võõra asja hõivamiseks **vägivalla kestvat mõju** ja pani sellega toime röövimise.[11] Kui kannatanu suhtes kasutatakse vägivalda muul eesmärgil (nt seksuaalsüütegu, kaklus isiklikust vaenust jms) ja selle käigus või vahetult pärast seda tekib

[6] RKKKm 3-1-1-108-15, p 19.
[7] RKKKo 3-1-1-12-16, p 12.
[8] RKKKo 3-1-1-12-16, p 12. Vt ka RKKKo 3-1-1-136-05, p 15.
[9] RKKKo 3-1-1-12-16, p 12.
[10] J. Sootak, M. Kairjak. Varavastased süüteod. 3., täiendatud ja ümbertöötatud vlj. Tallinn: Juura 2012, lk 101.
[11] RKKKo 3-1-1-27-16, p 8.

süüdlasel kavatsus hõivata kannatanult mõni ese, on tema tegu käsitatav röövimisena.[12] Riigikohus on ka varem selgitanud, et vägivalla kasutamist ei saa lugeda lõppenuks, kui vägivallategu on juba toime pandud, kuid selle toime kestab veel edasi. KarS §-s 200 ettenähtud kuriteo subjektiivne koosseis ei eelda, et vägivalla kasutamise tahtlusega peab samal ajal olemas olema ka asja hõivamise tahtlus, ning seetõttu tuleb süüdlase tegu kvalifitseerida röövimisena ka siis, kui ta kasutas kannatanu suhtes vägivalda muul eesmärgil ja soov võtta ära võõras asi tekkis alles kannatanu vastupanuvõimetu seisundi mõjul.[13]

2.1.5. Võimuesindaja laimamine või solvamine seoses tema ametikohustuste täitmisega (3-1-1-31-16)

Väärteoasjas nr **3-1-1-31-16** avanes kolleegiumil võimalus selgitada õiguse ühetaolise kohaldamise huvides **KarS § 275 lg 1** kohaldamise aluseid. Selles karistusnormis nähakse ette vastutus avalikku korda kaitsva võimuesindaja laimamise või solvamise eest seoses tema ametikohustuste täitmisega. Vaadeldav süüteokoosseis paikneb karistusseadustiku 16. peatüki (avaliku rahu vastased süüteod) 3. jaos (avaliku võimu teostamise vastased süüteod) ja sellega kaitstavateks õigushüvedeks on avaliku võimu teostamise tõhusus ning avalik kord.[14] 1. jaanuarist 2015 kehtiva KarS § 275 lg 1 koosseis kaitseb õigushüvena üksnes nende võimuesindajate au ja väärikust, kes peavad tagama avalikku korda.[15] Erinevalt KarS §-des 262 ja 263 sätestatud süütegudest ei eelda KarS § 275 lg 1 koosseis, et solvamine leiaks aset avalikus kohas ja oleks tajutav ning häiriv ka asjassepuutumatutele kolmandatele isikutele. Avaliku korra kaitse hõlmab laiemas tähenduses lisaks korrakaitseseadusele mh ka vangistuse täideviimist, kui õiguskorra kaitse üht vormi (selle kohta: vangistusseaduse (VangS) § 6 lg 1). Seega saab vangivalvurit, vangla inspektor-kontaktisikut jt vanglaametnikke, kes lähtuvalt tööülesannetest teostavad avalikku võimu kinnipeetavate suhtes, pidada avalikku korda kaitsvaks võimuesindajaks KarS § 275 lg 1 tähenduses. Lisaks tuleb KarS § 275 lg 1 objektiivse koosseisu omistamisel tuvastada, kas menetlusaluse isiku käitumine riivas ülalkirjeldatud võimuesindaja au ja väärikust ning kas solvamine leidis aset seoses tema ametikohustuste täitmisega.[16]

Sanktsioonisüsteem

2.1.6. Vara konfiskeerimine ja selle tagamine

a) Süüteoga saadud vara mõistest (3-1-1-4-16)

KarS § 83[1] alusel on võimalik konfiskeerida üksnes süüteoga saadud vara, mille all mõistetakse kohtupraktikas eeskätt süüteokoosseisu objektiivsete tunnuste realiseerimisega saadud asja, varalise õiguse kasutamise teel saadut, süüteo toimepanemise eest saadud tasu või ka sellise tasu eest soetatud vara.[17] Asjas nr **3-1-1-4-16** käsitles kolleegium süüteoga saadud vara mõistet ja sõnastas mitmed uued seisukohad. Kolleegium leidis, et **süüteoga saadud varana tuleb käsitada ka eset, mis omandatakse süüteoga saadud raha või muu eseme eest või süüteoga saadud eseme võõrandamisest saadu eest.** Näiteks kui toimepanija

[12] J. Sootak (viide 10), lk 99.
[13] RKKKo 3-1-1-12-09, p-d 8 ja 9.
[14] RKKKo 3-1-1-31-13, p 10; RKKK0 3-1-1-69-09, p 7.
[15] RKKKo 3-1-1-31-13, p 10. Vt ka karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise eelnõu seletuskiri 554 SE, lk 73.
[16] RKKKo 3-1-1-31-13, p 10.
[17] RKKKo 3-1-1-119-09, p 31.

või kolmanda isiku pangakontole kantakse süüteoga saadud raha, on kontoomaniku poolt selle rahasumma ulatuses omandatud (täiendav) nõudeõigus panga vastu käsitatav süüteoga saadud varana, mis on võimalik temalt KarS § 83[1] lg-s 1 või 2 sätestatud alustel konfiskeerida. Seejuures ei ole oluline, kas pangakontol, kuhu süüteoga saadud raha kanti, oli laekumise hetkel ka muud (legaalset) raha või mitte. Kui pangakontole, millel on näiteks 50 000 eurot legaalset vara, kantakse süüteoga saadud 50 000 eurot, on pangakontol olev raha (nõue panga vastu) 50 000 euro ulatuses käsitatav süüteoga saadud varana ja selle osas on see võimalik isikult KarS § 83[1] alusel konfiskeerida.[18]

Kolleegium lisas, et samas ei muuda näiteks süüteoga saadud raha kandmine pangakontole, millel on ka legaalset raha, kogu pangakontol olevat raha (nõuet panga vastu) tervikuna süüteoga saadud varaks. Samuti ei anna seadus alust eelduseks, et ese, mille omandamise eest on tasutud pangakontolt, kuhu on enne kantud nii legaalselt kui ka süüteoga saadud raha, on soetatud just süüteoga saadud raha arvelt ja seega on ese tervikuna käsitatav süüteoga saadud varana.[19] Olukorras, kus eseme omandamise eest on tasutud varaga, millest mingi osa on saadud KarS § 83[1] mõttes süüteoga, teine osa aga legaalselt, võib selline ese olla käsitatav n-ö segatud ehk osaliselt süüteoga saadud varana. Sellise eseme konfiskeerimine KarS § 83[1] alusel pole üldjuhul võimalik (välja arvatud nt kontoraha puhul), küll võib tulla kõne alla, et eseme omanikult mõistetakse KarS § 84 alusel välja see osa eseme väärtusest, mis vastab süüteoga saadud vara osakaalule eseme soetamisväärtusest.[20] Kui isiku pangakontole, kus on näiteks legaalse päritoluga 50 000 eurot, laekub 50 000 eurot süüteoga saadud vara, ja isik ostab sellel kontol oleva raha eest neli asja (*à* 25 000 eurot), kinkides iga asja erinevale isikule, pole võimalik ühtki nimetatud asjadest omanikelt KarS § 83[1] lg 2 p 1 alusel konfiskeerida. Samas võib osutuda põhjendatuks mõista igalt kingisaajalt KarS § 84 ja § 83[1] lg 2 p 1 alusel välja 50% kingitud asja väärtusest. Olukord on sarnane, kui n-ö segapäritoluga raha eest asjad ostnud isik jätab need endale – ka sellisel juhul ei saa ühtegi konkreetset asja temalt konfiskeerida, vaid kohaldamisele saab tulla vaid KarS § 84. Tähtsust pole sellelgi, kas süüteoga saadud raha seguneb legaalse rahaga toimepanija või kolmanda isiku juures (nt pangakontol).[21]

b) Laiendatud konfiskeerimise tagamine (3-1-1-10-16)

Asjas nr **3-1-1-10-16** arestisid maa- ja ringkonnakohus kolmandale isikule kuuluva sõiduki, et tagada selle võimalikku tulevast konfiskeerimist KarS § 83[2] lg 2 p 1 alusel. Kolleegium nõustus kohtute arestimisotsusega ja leidis, et prokurör näitas ära, millistel asjaoludel on kolmandalt isikult vara laiendatud konfiskeerimise tagamiseks arestitud. **Sõlmküsimuseks** tõusetus asja lahendamisel see, milline on tõendamiskoormis kolmandale isikule kuuluva vara arestimisel laiendatud konfiskeerimise tagamiseks.

Kolmanda isikuna KarS § 83[2] lg 2 mõttes on käsitatav isik, kes ei ole laiendatud konfiskeerimise eelduseks oleva kuriteo toimepanija, kuid kes on omandanud toimepanija eeldatava kuriteoga saadud vara sama lõike esimeses või teises punktis nimetatud asjaoludel.[22] Vara on omandatud KarS § 83[2] lg 2 p 1 mõttes toimepanija arvel, kui kolmas isik

[18] RKKKo 3-1-1-4-16, p 33.
[19] RKKKo 3-1-1-4-16, p 34.
[20] RKKKo 3-1-1-4-16, p 35.
[21] RKKKo 3-1-1-4-16, p 36.
[22] RKKKm 3-1-1-10-16, p 33. KarS § 83[2] lg 1 sätestab, et mõistes isiku süüdi kuriteos ja karistades teda vähemalt üheaastase või eluaegse vangistusega, võib kohus käesolevas seadustikus sätestatud juhtudel konfiskeerida osa kuriteo toimepanija varast või kogu vara, kui see kuulub otsuse tegemise ajal toimepanijale ja kui kuriteo olemuse, isiku legaalse sissetuleku ja varandusliku olukorra ning elatustaseme erinevuse või muu põhjuse tõttu on alust eeldada, et isik on saanud vara kuriteo toimepanemise tulemusena. Konfiskeerimist ei

ei ole teinud ega reaalselt kohustatud tegema vara või selle vara omandamiseks kasutatud muu vara eest vastusooritust või kui kolmanda isiku vastusoorituse väärtus on saadud vara väärtusest oluliselt väiksem. Vähemalt ligilähedaselt samaväärse vastusoorituse korral kõnealune säte kohaldatav ei ole.[23] KarS § 83^2 lg 1 teises lauses ette nähtud ümberpööratud tõendamiskoormis ei laiene KarS § 83^2 lg 2 punktides 1 ja 2 sätestatud konfiskeerimise eeldustele vastavate asjaolude tõendamisele.[24]

Kuriteoga saadud vara laiendatud konfiskeerimiseks peab prokuratuur lisaks menetletavale kuriteole, mille järelmina on laiendatud konfiskeerimine ette nähtud, tõendama faktilised asjaolud, mis annavad põhjuse eeldada, et ka isiku see vara, mida ta ei ole saanud menetletava kuriteoga, on tervikuna või osaliselt saadud kuriteo toimepanemise tulemusena. Selliste asjaolude tõendamise tulemusena seaduse kohaselt tekkiv vara kuritegeliku päritolu eeldus on piisav, lugemaks isiku vara KarS § 83^2 mõttes kuriteo toimepanemise tulemusena saaduks, välja arvatud juhul, kui isik ise selle eelduse ümber lükkab, s.t tõendab vara päritolu õiguspärasuse (KarS § 83^2 lg 1 teine lause).[25] Põhjustena, mis annavad seadusliku aluse eeldada, et füüsilisest isikust kuriteo toimepanija kogu vara või osa sellest on saadud KarS § 83^2 lg 1 mõttes kuriteo toimepanemise tulemusena, nimetab seadus järgmisi: 1) kuriteo olemust; 2) isiku legaalse sissetuleku ja varandusliku olukorra ning elatustaseme erinevust või 3) muud põhjust. See loetelu on alternatiivne ega ole ammendav. Kuriteo olemuse all peetakse KarS § 83^2 lg-s 1 silmas menetletava kuriteo, mitte eeldatava – kriminaaltulu allikaks oleva – kuriteo olemust.[26]

Kolmanda isiku vara laiendatud konfiskeerimise puhul võib isikuna, kelle legaalse sissetuleku ja varandusliku olukorra ning elatustaseme erinevus või kellega seotud muu põhjus võib anda aluse eeldada vara saamist kuriteo toimepanemise tulemusena, olla käsitatav nii toimepanija kui ka kolmas isik. Juhul, kui on alust arvata, et eeldatava kuriteo toimepanemise tulemusena läks vara üle toimepanijale, kes andis selle hiljem KarS § 83^2 lg-s 2 nimetatud asjaoludel üle kolmandale isikule, tuleb analüüsida eeskätt toimepanijaga seotud asjaolusid (nt kas tema legaalse sissetuleku ja varandusliku olukorra erinevus annab aluse eeldada, et ta sai vara kuritegelikul teel). Peaks aga olema tegemist olukorraga, kus toimepanija eeldatava kuriteoga saadud vara jõudis otse kolmandale isikule (vahepeal toimepanijale kuulumata), peab analüüs lähtuma kolmanda isiku legaalse sissetuleku ja varandusliku olukorra võrdlusest vmt asjaoludest.[27] Isiku legaalse sissetuleku ja varandusliku olukorra ning elatustaseme erinevus on põhjus, mis juba iseenesest annab aluse eeldada, et isiku vara või osa sellest on saadud KarS § 83^2 lg 1 mõttes kuriteo toimepanemise tulemusena. Seega kui prokuratuur tõendab faktilised asjaolud, millest tulenevalt ei vasta laiendatud konfiskeerimisega sanktsioneeritud kuriteo toime pannud isiku varanduslik olukord või elatustase tema legaalsetest allikatest pärineva vara väärtusele, ei pea prokuratuur vara kuritegeliku allika kohta muid tõendeid esitama. Isik saab sellisel juhul oma vara laiendatud konfiskeerimist vältida, tõendades selle päritolu seaduslikkuse.[28]

---

kohaldata varale, mille suhtes isik tõendab, et selle eest on täielikult või olulises osas tasutud õiguspäraselt saadud vahendite arvel. Sama paragrahvi lg 2 p 1 kohaselt võib kohus erandina käesoleva paragrahvi lõikes 1 sätestatud alustel ja ulatuses konfiskeerida kolmandale isikule kuuluva vara, kui see kuulub otsuse tegemise ajal kolmandale isikule ja kui see on omandatud täielikult või olulises osas toimepanija arvel, kingitusena või muul viisil turuhinnast oluliselt soodsamalt.

[23] RKKKm 3-1-1-10-16, p 33.
[24] RKKKm 3-1-1-10-16, p 35.
[25] RKKKm 3-1-1-10-16, p 42.
[26] RKKKm 3-1-1-10-16, p 43.
[27] RKKKm 3-1-1-10-16, p 45.
[28] RKKKm 3-1-1-10-16, p 44.

Vara legaalse päritolu tõendamise koormus lasub võimaliku konfiskeerimisotsustuse adressaadil. KarS § 83^2 lõikes 2 nimetatud juhtudel saab kolmas isik tõendada, et vara talle üle andnud toimepanija omandas selle seaduslikult. Kui vara ei jõudnud kolmanda isikuni toimepanija kaudu, saab kolmas isik tõendada, et tema ja/või tema õiguseellane omandas vara seaduslikult. Selline tõendamiskoormis on kolmandal isikul siis, kui prokuratuur tõendab süüdistatava kuriteo, KarS § 83^2 lg 2 p-s 1 või 2 sätestatud eeldustele vastavad asjaolud, samuti vara kuritegeliku päritolu eeldust loovad asjaolud (KarS § 83^1 lg 1 ls 1).[29]

2.2. MENETLUSÕIGUS

2.2.1. Isiku menetlusest kõrvaldamine (3-1-1-24-16)

Vaadeldava kohtuasja nr **3-1-1-25-16** asjaolud olid järgnevad. Süüdistatavat V. R. ei toimetatud vanglast kohtuistungile, kuna ta keeldus tervislikel põhjustel sinna minemast. Vangla meditsiinitöötaja hinnangul ei olnud süüdistatava tervislik seisund sedavõrd halb, et takistanuks teda kohtuistungile minemist. Maakohus leidis, et V. R. tuleb kohtu korralduste täitmata jätmise ja kohtuistungi tahtliku venitamise tõttu ajutiselt kohtuistungilt kõrvaldada KrMS § 267 lg 1 p 1 alusel.[30] Ringkonnakohus jättis süüdistatava ja tema kaitsja määruskaebused läbi vaatamata, kuna KrMS § 385 punktist 4 tulenevalt pole isiku menetlusest kõrvaldamise määrus määruskaebe korras vaidlustatav.[31]

Riigikohtu kriminaalkolleegiumi hinnangul tegi ringkonnakohus põhjendatult süüdistatava ja tema kaitsja määruskaebuse läbi vaatamata jätmise määruse, sest **KrMS § 385 p 4** ei võimalda isiku menetlusest kõrvaldamist määruskaebemenetluses vaidlustada.[32] Kuigi süüdistatava eemaldamine kohtuistungilt ei ole vaidlustatav määruskaebemenetluses, on tema kaebeõigus põhiseaduse (PS) § 24 lg 5 tähenduses siiski tagatud võimalusega tugineda oletatavale menetlusõiguse rikkumisele apellatsiooni- või kassatsioonimenetluses (KrMS § 383 lg 2).[33]

Järgnevalt selgitas kolleegium esmakordselt, mida tuleb apellatsiooni- või kassatsiooniastmes süüdistatava kohtuistungilt eemaldamise õiguspärasuse kontrollimisel hinnata. Esmalt tuleb kontrollida, kas menetlustoiminguks esines kohane õiguslik alus. Võimaldamaks asja kaebemenetluses läbivaataval kohtul hinnata ilma süüdistatavata asja arutamise põhjendatust ja õiguspärasust, peab menetlustoimingu teinud kohus koguma tõendeid, mis puudutavad süüdistatava eemaldamise põhjuseid ja tingimusi. Kui süüdistatava kohtuistungilt kõrvaldamisel rikuti menetlusõigust, ei pruugi see siiski tingimata viia ebaseadusliku või põhjendamatu kohtuotsuseni. Lähtudes konkreetse kriminaalasja asjaoludest ja põhiõiguste tagamise eesmärgist, tuleb rikkumise olulisuse hindamisel muu hulgas kaaluda, kas süüdistatava juuresolekuta uuritud tõenditele tugineti tema osas kohtuotsuse tegemisel. Samuti näeb KrMS § 269 lg 4 ette, et mitme süüdistatavaga kriminaalasja kohtulikul arutamisel võib nende kuritegude arutamine, mis ei puuduta konkreetset süüdistatavat, toimuda ilma süüdistatava ja tema kaitsjata. Seega tuleb mitme süüdistatavaga kriminaalasjas kõigepealt hinnata, kas kohtulik arutamine ilma konkreetse

[29] RKKKm 3-1-1-10-16, p 48.
[30] KrMS § 267 lg 1 p 1 sätestab, et kui süüdistatav rikub kohtuistungi korda ega täida kohtuniku või kohtukordniku korraldust, võib kohtumääruse alusel ta ajutiselt või kogu istungi ajaks saalist eemaldada.
[31] RKKKm 3-1-1-24-16, p-d 1.1, 1.3 ja 3..
[32] RKKKm 3-1-1-24-16, p 5.
[33] RKKKm 3-1-1-24-16, p 7.

süüdistatava juuresolekuta üldse puudutas temale esitatud süüdistust või mõjutas muul viisil tema olukorda.[34]

2.2.2. Kohtu alla andmine protokollilise määrusega (3-1-1-30-16)

Asjas nr **3-1-1-30-16** olid püstitunud kohtu alla andmise mõningad menetluslikud küsimused, mis vajasid esmakordsena vastamist edasise kohtupraktika kujundamise tarbeks.

Kolleegium selgitas, et kuna üldkorras kohtusse saadetud kriminaalasja puhul on vaja planeerida kohtuliku arutamise aeg, aga sageli lahendada ka tõkendi kohaldamine või muutmine või kohtumenetluse poolte taotlused, ja kuna KrMS § 259 lõigete 2 ning 3 kohaselt kutsutakse erinevalt kaitsjast ning prokurörist teised menetlusosalised eelistungile üksnes vajaduse korral, siis küsimust eelistungil protokollilise kohtu alla andmise määruse tegemise võimalikkuse kohta üldjuhul ei saagi tekkida. See tõdemus ega ka KrMS §-s 263 ja § 279 lõikes 2 märgitu aga ei tähenda, nagu ei võiks maakohus mõnel juhul siiski kirjaliku kohtu alla andmise määruse koostamise nõudest kõrvale kalduda ning vormistada vastavasisulise otsustuse protokollilise määrusena. **Kolleegium rõhutas, et protokollilise määrusega kohtu alla andmise otsustamise võimalus sõltub suuresti lahendatava kohtuasja eripärast, s.t sellest, kes kohtumenetluse pooltest kohtu alla andmise otsustamiseks peetavast eelistungist osa võtavad, missuguseid küsimusi maakohus kohtu alla andmise raames lahendab ja millisele seisukohale jõutakse kohtuasja sisulise arutamise küsimuses**.[35]

Ühe eelnevalt kirjeldatud erandliku olukorrana, mil maakohus võib süüdistatava kohtu alla andmise lahendada protokollilise määrusega, saab kolleegiumi hinnangul käsitada KrMS §-s 265^1 toodud menetlussituatsiooni, kus eelistung jätkub kõigi kohtumenetluse poolte nõusolekul kohtuliku arutamisega ja kohtumenetluse pooled on sõnaselgelt või ka konkludentselt avaldanud, et nad ei soovi kirjaliku kohtu alla andmise määruse koostamist ning kirjaliku määruse koostamata jätmisega ei rikuta ühegi kohtumenetluse poole õigusi. Teistsuguse arusaama korral peaks maakohus eelistungi järel tegema vaheaja, koostama kirjaliku kohtu alla andmise määruse, selle saalis kuulutama, andma määruse koopia nii prokurörile, kaitsjale kui ka süüdistatavale, võimaldama sellega tutvuda ja alles seejärel alustama kohtuliku arutamisega. Kirjeldatu oleks aga vastuolus KrMS §-ga 265^1 taotletava eesmärgiga, milleks on tagada kohtumenetluse katkematus ja viivitamatus, kuna sellega võib menetlusele kuluv aeg hoopis pikeneda ja ühtlasi võivad suureneda ka menetluskulud. Olukorras, kus eelistungit on kõigi kohtumenetluse poolte hinnangul võimalik kohe jätkata kriminaalasja sisulise arutamisega, ei sisaldaks eraldiseisva dokumendina vormistatud kohtu alla andmise määrus endas mingit menetluse tõrgeteta ning sujuvat kulgemist garanteerivat väärtust.[36]

2.2.3. (3-1-1-109-15)

a) Ütluste usaldusväärsuse kontrollimine

Asjas nr **3-1-1-109-15** selgitas kolleegium ütluste usaldusväärsuse hindamise olulist ja sisu poolest raskesti hoomatavat elulise usutavuse kriteeriumit. Ütluste usaldusväärsuse kontrollimisel on muu hulgas oluline hinnata ütlustes väljendatud asjaolude elulist usutavust

[34] RKKKm 3-1-1-24-16, p 8.
[35] RKKKm 3-1-1-30-16, p 8.
[36] RKKKm 3-1-1-30-16, p 9.

ehk seda, milline on ütlustes kajastuvate asjaolude esinemise üldine tõenäosus.[37] Ütluste eluline usutavus on ütluste kui tõendi usaldusväärsuse hindamise oluline kriteerium.[38]

Ütlustes kajastuvate asjaolude esinemise väga väikene tõenäosus on argument ütluste ebausaldusväärseks lugemise kasuks. Üldjuhul ei välista see siiski vastassuunalisi argumente samade ütluste usaldusväärsuse kasuks (nt tunnistaja erapooletus, ütluste veenev detailsus vmt). Elulise usutavuse kriteeriumi osakaal ütluste usaldusväärsuse hindamisel on seda suurem, mida madalam on ütlustes kajastuvate asjaolude esinemise üldine tõenäosus. Mõnel juhul – näiteks kui ütluste sisu on vastuolus üldtuntud loodusseadustega või ilmselgelt absurdne – võib kohus ka ainuüksi elulise usutavuse kriteeriumist lähtudes jõuda järelduseni, et ütlused ei ole tõendina usaldusväärsed.[39] Ütluste sisu elulise usutavuse põhistatud hindamine ja selle hinnangu arvestamine ütluste usaldusväärsuse üle otsustamisel on oluline just nendel juhtudel, mil ütlustes kajastuvaid asjaolusid ei saa pidada menetleja üldteadmiste põhjal tavapärasteks. Sellisel juhul tuleb kohtul ütlustes kajastuvate asjaolude esinemise üldist tõenäosust nende ütluste usaldusväärsuse hindamisel kindlasti arvesse võtta, ehkki see ei pruugi alati viia järelduseni, et ütlused on ebausaldusväärsed.[40]

Kui tegemist pole juhtumiga, mil ütluste sisu usutavus on täielikult välistatud (nt vastuolu loodusseadustega, ilmne absurd), tuleb kohtul kaaluda nii seda, kas konkreetsel juhul on põhjendatud alus üldistest tõenäosusmääradest kõrvale kalduda, kui ka seda, kas mingid muud tegurid annavad alust pidada ütlusi usaldusväärseks vaatamata nendes kajastuvate asjaolude väiksele tõenäosusele.[41] Kui aga kohus jätab olukorras, kus ütluste sisu eeldab nende usaldusväärsuse hindamisel elulise usutavuse kriteeriumi arvesse võtmist, selle tegemata, rikub ta kohtulahendi põhistamise kohustust (KrMS § 305^1 lg 1). Eeltoodud põhimõtted võivad mõnel juhul olla *mutatis mutandis* arvestatavad ka muude tõendite (nt dokumentide) usaldusväärsuse üle otsustamisel.[42]

b) Mõistliku menetlusaja möödumine

Vaadeldavas kohtuasjas peatus kolleegium ka **mõistliku menetlusaja möödumise otsustamise mõnedel menetluslikel ja materiaalsetel aspektidel**. Mõistliku menetlusaja möödumine või selle oht ei anna ringkonnakohtule ega Riigikohtule alust teha asjas ise uut otsust olukorras, kus lähtudes KrMS § 341 lõigetest 1, 2 või 3 (ja § 361 lõikest 2) tuleks kriminaalasi saata madalama astme kohtule uueks arutamiseks. Sellises situatsioonis peab kõrgema astme kohus üldjuhul madalama astme kohtu otsuse tühistama ja kriminaalmenetluse süüdistatava nõusolekul KrMS § 274^2 lg 1 alusel lõpetama. Erandina, kui avalik menetlushuvi kaalub süüdistatava õiguste (tulevase) rikkumise ilmselgelt üles, tuleb kriminaalasi siiski KrMS § 341 nõudeid järgides saata madalama astme kohtule uueks arutamiseks. Sellisel juhul tuleb isiku õiguste rikkumine heastada muul viisil, s.o talle mõistetava karistuse kergendamisega KrMS § 306 lg 1 p 6^1 alusel või rahalise hüvitise maksmisega süüteomenetluses tekitatud kahju hüvitamise seadus (SKHS) § 5 lg 1 p 6 või lg 4 alusel. SKHS § 5 lg 1 punktis 6 ja lõikes 4 ette nähtud kahju hüvitamise alused on kohaldatavad ka juhul, kui mõistliku menetlusaja nõuet rikutakse kohtumenetluses.[43]

---

[37] RKKKo 3-1-1-74-05, p 15 ja 3-1-1-61-08, p 16.6.
[38] RKKKo 3-1-1-89-12, p 14.
[39] RKKKo 3-1-1-109-15, p 111.
[40] RKKKo 3-1-1-109-15, p 112.
[41] RKKKo 3-1-1-109-15, p 112.
[42] RKKKo 3-1-1-109-15, p 114.
[43] RKKKo 3-1-1-109-15, p-d 131-132. Vrd: RKÜKo 3-1-1-85-09.

Kriminaalmenetluse lõpetamine KrMS § 274^2 lg 1 alusel, karistuse kergendamine KrMS § 306 lg 1 p 6^1 alusel ja süüdistatavale rahalise hüvitise maksmine SKHS § 5 lg 1 p 6 või lg 4 alusel ei ole võrdväärsed alternatiivid, reageerimaks mõistliku menetlusaja ületamisele. Kriminaalmenetluse lõpetamine KrMS § 274^2 lg 1 alusel on erandlik abinõu, mille kohaldamata jätmist kohus kohtuotsuse tegemisel üldjuhul eraldi põhjendama ei pea. Selline põhjendus võib olla nõutav üksnes mõistliku menetlusaja nõude ulatusliku rikkumise korral, eriti juhtudel, mil puudub selge perspektiiv, et kriminaalmenetlus nähtavas tulevikus lõpule jõuab.[44]

2.2.4. Menetluskulude hüvitamine karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise menetluses (3-1-1-1-16)

Kohtuasjas nr **3-1-1-1-16** vaidlustati maa- ja ringkonnakohtu poolt menetluskulude süüdimõistetu kanda jätmist karistusjärgse käitumiskontrolli kohaldamise menetluses. Kolleegium ei nõustunud ringkonnakohtuga, et olemuslikult on see menetlus süüdimõistvale kohtuotsusele järgnev menetlus, mispuhul hüvitab KrMS § 180 lg 1 kohaselt menetluskulud süüdimõistetu.[45] Kohtuotsuse täitmine on uus menetlusstaadium, mis järgneb kohtuotsuse tegemisele ja jõustumisele.[46] Karistusjärgne käitumiskontroll ei ole isikule süüdimõistva kohtuotsusega mõistetav karistus ega muu mõjutusvahend, vaid seaduses ettenähtud täiendav meede, mis võimaldab täitmiskohtunikul kohaldada karistuse ära kandnud süüdimõistetule kindlaid piiranguid või kohustusi. Kuigi eelnev süüdimõistmine on käitumiskontrolli kohaldamise eeldus, ei ole käitumiskontroll süüdimõistva kohtuotsuse lahutamatu osa.[47]

Käitumiskontrolli menetluse tulemina võivad süüdimõistetule tekkida eeskätt kaitse-, aga ka muud menetluskulud, mis ei pruugi süüdimõistetu tahtest aga sõltuda. KrMS § 432 lg 3 sätestab, et karistusjärgse käitumiskontrolli küsimust otsustades võib kohus kaasata vajaduse korral ka muid isikuid või määrata ekspertiisi. Eelnevast tulenevalt ei saa karistusjärgse käitumiskontrolli menetlust samastada isiku süüditunnistamisega KrMS § 180 lg 1 tähenduses. **Arvestades seda, et menetluskulude hüvitamine selles menetluses on seadusega reguleerimata, leidis kolleegium, et olukorras, kus karistusjärgse käitumiskontrolli menetluse tulemina jäetakse käitumiskontroll kohaldamata, kannab tekkinud menetluskulud, sealhulgas lepingulisele kaitsjale makstud või määratud kaitsjale määratud tasu, riik**.[48]

2.2.5. Kuritegude toimepanemise oht vahistamisalusena (3-1-1-15-16)

Vahistamisaluse hindamisel ja selle tuvastamisel on Riigikohus arvukates kohtuasjades peatunud ja juurutanud mitmeid arusaamu.[49] Täiendades seni omaksvõetud seisukohti, sedastas kolleegium vahistamisasjas nr **3-1-1-15-16**, et vahistatava varasemaid süütegusid võib arvestada tema kahjuks juhul, kui varasemate süütegude ja isikult tulevikus oodatavate kuritegude vahel esineb mingi õiguslikult relevantne seos.[50] Kahtlustatava uute kuritegude toimepanemise ohtu (retsidiivsusriski) hinnates ei või aga kohus tugineda karistusregistri

[44] RKKKo 3-1-1-109-15, p 169.
[45] KrMS § 180 lg 1 sätestab, et süüdimõistva kohtuotsuse korral hüvitab menetluskulud süüdimõistetu.
[46] RKKKm 3-1-1-1-16, p 8.
[47] RKKKm 3-1-1-1-16, p 9.1.
[48] RKKKm 3-1-1-1-16, p 9.3.
[49] Vt nt RKKKm 3-1-1-108-09, p 9 jj; RKKKm 3-1-1-103-06, p 13.
[50] RKKKm 3-1-1-15-16, p 20.

arhiivi kantud andmetele. Karistusregistri seaduse § 5 lg 2 sätestab ammendava loetelu juhtudest, mil arhiveeritud andmeid arvestada saab. Vahistamismenetlust see loetelu ei sisalda. Seega ei saa vahistamistaotlust lahendav kohus toetuda arhiveeritud andmetele kuriteokahtluse ega vahistamisaluse osas.[51] Riigikohus tühistas ringkonnakohtu vahistamismääruse (maakohus oli jätnud vahistamistaotluse rahuldamata) ja vabastas isiku vahi alt.

2.2.6. Vahistamistähtaja algus- ja lõppkuupäev ning kellaaeg (3-1-1-23-16)

Asjas nr **3-1-1-23-16** käsitles Riigikohus seaduse ühetaolise kohaldamise huvides vahistamistähtaja algus- ja lõppkuupäeva määramist. Kolleegium märkis, et õiguslike tagajärgedega seotud tähtaegade arvutamiseks (tähtaja alguse ja lõpu kindlaksmääramiseks) on seadusandja kehtestanud reeglid, mis peamiselt tähtaegade järgimise lihtsustamiseks kalduvad mõnikord kalendaarsest arvestusest kõrvale. Mõningad erandid kalendaarsest ajaarvestusest on sätestatud ka kriminaalmenetluslike tähtaegade, sh vahistamistähtaegade arvutamisel (vt KrMS § 171).[52]

KrMS § 171 lg 2 esimene lause sätestab, et isiku kahtlustatavana kinnipidamise või vahistamise korral arvutatakse tähtaega tema kinnipidamise hetkest.[53] Kuudes arvutatava tähtaja lõpu kindlaksmääramisel tuleb juhinduda KrMS § 171 lõikest 4, mis sätestab, et kuudes arvutamise korral lõpeb tähtaeg viimase kuu vastaval kuupäeval. Kui tähtaja lõpp langeb kalendrikuule, millel vastav kuupäev puudub, lõpeb tähtaeg selle kuu viimasel päeval.[54] Riigikohus on varem leidnud, et "vastav" on KrMS § 171 lg 4 tähenduses tähtaja viimase kuu see kuupäev, mis kannab tähtaja kulgemise esimese päevaga sama numbrit või – juhul kui tähtaja viimases kuus sellise numbriga kuupäeva ei ole – kuu viimane päev.[55] Sama kehtib ka vahistustähtaja viimase päeva arvestamisel.[56] Vahistustähtaja kellaajalist lõppu reguleerib vangistusseaduse (VangS) § 104 lg 3, mis on KrMS § 171 lg 3 suhtes erinorm. VangS § 104 lg 3 sätestab, et kui vahistustähtaega ei pikendata, vabastatakse vahistatu vahistustähtaja viimasel päeval hiljemalt kell 12.00. KrMS § 130 lg 3 esimese lause, § 171 lõigete 2 ja 4 ning VangS § 104 lg 3 alusel arvestatav vahistamistähtaeg võib kalendaarsest arvestusest kuni 12 tunni võrra kõrvale kalduda. Kui isik peetakse kinni enne kella 12.00, võib seadusest tulenev vahistamistähtaeg kalendaarset tähtaega kuni 12 tunni võrra ületada. Pärast kella 12.00 kinni peetud isikute puhul jääb see aga võrreldes kalendaarse arvestusega kuni 12 tundi lühemaks.[57]

2.2.7. Menetluskulude hüvitamine karistuskokkuleppe esemena (3-1-1-7-16)

Erinevalt varasemast menetluskorrast käsitab kehtiv õigus kokkuleppe esemena ka **kriminaalmenetluse kuludega** seonduvat.[58] Asjas nr **3-1-1-7-16** sedastas kolleegium, et

[51] RKKKm 3-1-1-15-16, p 19.
[52] RKKKm 3-1-1-23-16, p 32.
[53] RKKKm 3-1-1-23-16, p 33.
[54] RKKKm 3-1-1-23-16, p 34.
[55] RKKKo 3-1-1-14-14, p 756 ja 3-1-1-79-13, p 31.
[56] RKKKm 3-1-1-23-16, p 35.
[57] RKKKm 3-1-1-23-16, p 36 jj.
[58] Varem oli menetluskulude vaidlustamine kokkuleppemenetluses võimalik ka määruskaebemenetluses. Tugineti KrMS § 189 lg-le 3, mis lubab vaidlustada kohtuotsuses lahendatud kriminaalmenetluse kulude hüvitamise otsustuse kohtuotsusest eraldi kriminaalmenetluse seadustiku 15. peatüki kohaselt, st määruskaebemenetluses. Kujunes kohtupraktika, mis lähtus arusaamast, et kokkuleppemenetluses tehtud kohtuotsuses sisalduva menetluskulude hüvitamise vaidlustamisel määruskaebe korras KrMS § 189 lg 3 järgi ei ole ette nähtud KrMS § 318 lg 3 p-s 4 sätestatuga analoogilist kaebepiirangut. Sellest tulenevalt võis

29. märtsil 2015. a jõustunud KrMS § 245 lg 1 p 12 kohaselt kuuluvad kokkuleppe esemesse ka süüdistatava poolt hüvitatavad kriminaalmenetluse kulud. Seepärast peavad prokurör, süüdistatav ja kaitsja jõudma läbirääkimiste käigus kokkuleppele nii kohtueelses menetluses tekkinud kui ka kohtumenetluses tekkida võivate menetluskulude hüvitamises ja nende võimalikus individualiseerimises – menetluskulude võimalikus vähendamises ja menetluskulude ositi hüvitamises KrMS § 180 lg 3 alusel.

Olles kokkuleppe ese, kohalduvad menetluskulude vaidlustamisele täies mahus kõik kokkuleppemenetlust reguleerivad sätted. Nii tuleb maakohtul juhinduda menetluskulude hüvitamise otsustuse tegemisel KrMS § 248 lõikest 1. Kui kohus sedastab kriminaalmenetluse lõpetamise aluste puudumise KrMS § 199 lg 1 punktide 2–6 mõttes, on tema pädevuses: 1) kokkuleppemenetluses sõlmitud kokkuleppe n-ö kinnitamine süüdimõistva kohtuotsuse tegemisega või 2) selle kinnitamisest keeldumine kriminaalasja tagastamisega prokuratuurile. Kinnitades kokkuleppe ja tehes süüdimõistva kohtuotsuse, ei ole maakohtul volitusi kokkuleppe muutmiseks ning seega ei või kohus otsustada ka menetluskulude hüvitamist teisiti kui kokkuleppes märgitud. Ka ringkonnakohus peab lähtuma kokkuleppemenetlust sätestavatest normidest. Kuna maakohus ei koosta kokkuleppemenetluses põhistatud kohtuotsust, ei ole täidetud apellatsioonimenetluse põhilised eeldused. Seetõttu kohaldub KrMS § 318 lg 3 p-s 4 sätestatud edasikaebepiirang ka menetluskulude hüvitamise otsustuse vaidlustamisel.[59] **Sellest tulenevalt võib kokkuleppemenetluses menetluskulude hüvitamise otsustuse peale esitada kaebuse ainult KrMS § 318 lg 4 alusel siis, kui tegemist on seadustiku 9. peatüki 2. jao sätete või § 339 lg 1 rikkumisega.** Kummagi aluse puudumise korral tuleb apellatsioonikohtul jätta kaebus läbi vaatamata.

2.2.8. Menetlusaluse isiku õigus viibida oma asja arutamise juures (3-1-1-18-16)

Asjas nr **3-1-1-18-16** selgitas kolleegium, millest tuleb maakohtul lähtuda, otsustades väärteoasja läbivaatamine suuliselt või kirjalikult. VTMS § 19 lg 1 p 3 kohaselt on menetlusalusel isikul õigus viibida oma kohtuasja arutamise juures. VTMS § 120 lg 1 näeb ette korra, kuidas menetlusalune isik sellest õigusest loobuda saab. Nii võib maakohus lahendada menetlusaluse isiku kaebuse kohtuvälise menetleja otsuse peale kirjalikus menetluses, kui kohus on saatnud kaebuse koopia kohtumenetluse teisele poolele, selgitanud tema seisukoha kaebuse suhtes ning kohtumenetluse pooled on kaebuses või selle vastuses teatanud, et nad ei soovi kohtuistungist osa võtta. Kui kohtumenetluse pooled pole teada andnud soovist kohtuistungist osavõtust loobuda, tuleb poolte tahe kohtuistungil osalemise osas välja selgitada, jättes kaebuse VTMS § 117 lg 1 p 1 ja § 115 lg 3 p 1 alusel käiguta ja andes tähtaja puuduste kõrvaldamiseks või vaadata kaebus läbi suulisel kohtuistungil poolte osavõtul. **Kui aga maakohus lahendab kaebuse kirjalikus menetluses ilma poolte nõusolekuta, nagu maakohus vaadeldavas väärteoasjas ka tegi, on tegemist väärteomenetlusõiguse olulise rikkumisega VTMS § 150 lg 2 tähenduses**.[60]

2.2.9. Kannatanu kriminaalasjas KarS § 422 järgi (3-1-1-12-16)

Isiku saab lugeda KrMS § 37 lg 1 alusel kriminaalmenetluses **kannatanuks** juhul, kui 1) talle on tekitatud füüsilist, varalist või moraalset kahju ja 2) see kahju on tekitatud vahetult

---

kokkuleppemenetluses tehtud kohtuotsuse peale esitada määruskaebuse menetluskulude hüvitamise osas, sõltumata kaebepiirangust. Kokkuvõtvalt: RKKKm 3-1-1-7-16, p 5.1. Vt ka RKKKm 3-1-1-38-06, p 10; RKKKm 3-1-1-60-11, p 10.2.

[59] RKKKm 3-1-1-7-16, p 5.3.

[60] RKKKo 3-1-1-18-16, p 7. Vt ka *mutatis mutandis* RKKKo 3-1-1-92-15, p-d 7 ja 10.

kuriteoga või süüvõimetu isiku õigusvastase teoga KarS § 27 mõttes. Kannatanu kahju ja kriminaalmenetluse eseme vahel peab olema ka õiguslik seos. Esiteks peab kannatanu kahju olema tekkinud sellistel asjaoludel, mis olulises osas kattuvad menetletava kuriteo koosseisulistele tunnustele vastavate faktiliste asjaoludega. Vastasel korral ei ole võimalik väita, et kannatanule oleks kahju tekitatud sama teoga, mis on konkreetse kriminaalmenetluse esemeks. Kuriteokoosseis, mille järgi kriminaalmenetlus toimub, peab olema määratud kaitsma sedasama õigushüve, mille rikkumisest kannatanu kahju tuleneb.[61]

Tuginedes nendele arusaamadele, märkis kolleegium asjas nr **3-1-1-12-16**, et **KarS § 422 järgi kvalifitseeritava kuriteo menetlemisel on kannatanuks isik, kes sai süüdistatava poolt liiklusnõuete rikkumise tõttu raske tervisekahjustuse, mitte aga isik, kes kandis sama liiklusõnnetuse tagajärjel üksnes varakahju (nt hävis talle kuuluv mootorsõiduk).** Seda seetõttu, et KarS § 422 kaitseb õigushüvena elu ja tervist, kuid mitte omandit. Juhul kui kuriteokoosseisu eesmärk, s.o põhjus, miks koosseisus kirjeldatud tegu on karistatavaks tunnistatud, ei hõlma isikul tekkinud kahju ärahoidmist, puudub ka alus isikut selle kuriteokoosseisu järgi toimuvas kriminaalmenetluses kannatanuks lugeda. Tulenevalt menetlusökonoomia ja efektiivse õiguskaitse põhimõttest võib kannatanu tsiviilhagis siiski esitada ka sellise nõude, mille aluseks olevad faktilised asjaolud kattuvad olulises osas süüdistuse alusfaktidega, kuid mis ei tulene kuriteokoosseisuga kaitstava õigushüve kahjustamisest. Nii võib KarS § 422 järgi toimuvas kriminaalmenetluses isik, kes sai mootorsõiduki juhi poolt liiklusnõuete rikkumise tagajärjel raske tervisekahjustuse (ja kes on seetõttu asjas kannatanu), nõuda lisaks tema tervise kahjustamisest tekkinud kahjule ka liiklusnõuete rikkumise tõttu tekkinud varakahju hüvitamist.[62]

2.2.10. Apellatsiooni läbi vaatamata jätmine seoses apellatsioonitähtaja möödumisega (3-1-1-25-16)

Asja nr **3-1-1-25-16** sõlmküsimuseks oli, kas olukorras, kus kaitsja on esitanud kaebetähtaja jooksul digitaalallkirjata apellatsiooni ning kõrvaldanud selle puuduse pärast apellatsioonitähtaega, ootamata seejuures ära kaebuse käiguta jätmise määrust, saab ringkonnakohus lugeda kaebetähtaja möödunuks ja jätta apellatsiooni KrMS § 326 lg 2 p 1 alusel läbi vaatamata.[63] Varasemas kohtupraktikas on kolleegium asunud seisukohale, et kui apellatsioonitähtaja jooksul on esitatud allkirjastamata apellatsioon, kuid apellant allkirjastab selle enne, kui kohus on andnud talle KrMS § 323 lg 1 ja § 326 lg 1 alusel tähtaja puuduste kõrvaldamiseks, või enne, kui puuduste kõrvaldamise tähtaeg on möödunud, ei saa jätta apellatsiooni KrMS § 323 lg 2 p 1 või § 326 lg 2 p 1 alusel läbi vaatamata.[64] Kolleegium jäi kohtuasjas nr 3-1-1-25-16 selle seisukoha juurde, juhtides tähelepanu vaid sellele, et ehkki 29. märtsil 2015. a jõustunud kriminaalmenetluse seadustiku muudatustega on KrMS § 323 tunnistatud kehtetuks, kohaldub eelöeldu endiselt KrMS § 326 puhul. Kuna ringkonnakohus oli kaitsja kaebuse eelkirjeldatud asjaoludel jätnud läbi vaatamata, tühistas kolleegium vaidlustatud kohtulahendi ja saatis kriminaalasja apellatsioonikohtule uueks arutamiseks.

[61] RKKKo 3-1-1-12-16, p 14; RKKKm 3-1-1-41-15, p 34; RKKKm 3-1-1-91-10, p-d 17-19.
[62] RKKKo 3-1-1-12-16, p 14.
[63] RKKKm 3-1-1-25-16, p 7.
[64] RKKKm 3-1-1-14-09, p 6.